

Co znamená pro Martina Bojara, neurologa a bývalého politika voda? Přiznává, že voda prochází jeho životem. V první části jeho vyprávění odkazuje na své mládí, kdy pobýval na pomezí v jižních Čech a Moravy, připomíná, že naši předkové vyjadřovali svůj vztah citlivými zásahy do krajiny, ale i něžnými názvy konkrétních míst i vodních toků. Je však otázka, zdali my, jako jejich následovníci kráčíme v jejich šlépějích, pokud jsme svědky mizení toho, co dávalo život konkrétní lokalitě. Jako lékař upozorňuje na limity mineralizované vody, která může způsobit neurodegenerativní onemocnění, a proto vše se zdravou mírou. Kromě pohledů na českou realitu nabízí též italské vodní reflexe, v nichž poukazuje na rezervovaný vztah Italů k vodě. Martin Bojar působil ve vládě Petra Pitharta, kde se díky Ivanu Dejmalovi - a nejen jemu debatovalo o využití kvalitní vody z nádrží vltavské kaskády, aby Praha měla kvalitní pitnou vodu.

... Uvedení do daru vody ...

MS: *Pane profesore, máme podzim roku 2018. Jste zcestovalý a znalý světa. Jsem přesvědčen, že můžete nabídnout komentáře k otázce vody. Jaká je vaše asociace s fenoménem vody?*

MB: Právě časné vzpomínky z mého dětství jsou vázány na vodu, protože naší zahradou v Jarošově nad Nežárkou protéká říčka, případně potok zvaný Žírovnička, která se slévá s Kameničkou. Pod kostelem vytváří Nežárku. Právě ona vzniká soutokem dvou řek, které pramení na pomezí Čech a Moravy - na Českomoravské vysočině. Žírovnička se jmenuje po Žírovnici a Kamenička po Kamenici nad Lipou, též se jí říká Včelnička, protože na jejich březích se vykytovaly divoké včely. Jako malý hoch jsem vyrůstal na břehu potoka, o němž jsem věděl, že nesmíme spadnout. Strýc a tetička měli kousíček od nás velký rybník, kam mě babička - někdy kolem třetího, čtvrtého roku - brala a učila mě tam chytat ryby. Díky tomu jsem věděl, že voda je na jednu stranu úžasná, že bez ní není života, ale na straně druhé byla u nás „velká voda“. Ta bývala minimálně dvakrát do roka - když povolily ledy. To mám na mysli únor, březen. Pak byla další velká voda v srpnu, někdy v červenci, když začaly letní deště a rybníky začaly přetékat, někdy popraskaly hráze. Od svého dětství se pamatuji, jak voda dokázala vytvořit ohromné jezero. Obě dvě stavení, v nichž jsem od dětství pobýval, se vyznačovala tím, že šlo o starší jihočeské statky. Za humny jsme měli sádku, která byla přirozeným rezervoárem vody. U chlíva byla studánka, z níž se brávala voda pro dobytek a havěť. Podobně tomu bylo v době, než se zmeliorovaly pastviny nad místem, kde jsme trávivali mnoho času: v Kamenném Malíkově. Podobně tomu bylo ve stavení ze 17. století, kde nad stavením protékal potok, který byl zdrojem vody pro studánku na polokonzumní vodu. Byla tam studna na zahradě. Pak ještě byla ve starém chlívě další studánka pro hospodářský dobytek a pro havěť. Přiznávám, že jsme neměli protékající vodu, avšak s tou jsem se seznámil v Krkonoších, když jsme po léta spravovali chatu Jasánka na Kauzových domcích. Jediná voda, která tam byla, byla ta, která přitékala z horní části Míseček. Tam sídlila sudetská populace a po staletí chalupáři udržovali přírodní tok, aby každé stavení mělo svou studánku. Voda pak protékala jednotlivými statky. Malá strouha, případně potůček přiváděl životadárnou vodu. Řeknete-li slovo voda, pak si vzpomenu, jak naši předkové - ať v jižních Čechách nebo naši němečtí sousedé - se vůči vodě chovali s velkou pokorou a věděli, že bez vody není života, není možné hospodařit, není možné uchovat „rodinný krb“ - společenství.

... Přirozené tíhnutí k vodě ...

MS: *Pane profesore, domníváte se, že člověk přirozeně tíhne k vodě? Malé děti vodu „milují“. Člověk, jenž odroste dětskému věku, se do vody vrací, jelikož v ní nachází úlevu, odpočinití, poněvadž tělu prospívá.*

MB: Je to problém, zda malé děti bezezbytku vodu milují. Jsou některé děti, které se vody obávají. Také jsou některé kultury, národy, které žijí na mořském pobřeží, případně v blízkosti jezer a řek, se z důvodu určitých tabu, případně psychologicko - sociálních blokad nenaučí plavat. Když jste mi položil tuto otázku, vybavil se mi bizarní zážitek, který upoutal mého syna, jenž pobýval z pracovních

důvodů v Lazio v Itálii, a pak v jižní Itálii. Byl udiven tím, že velká většina Italů, kteří se v Latii rekreovali, vůbec neplavala, protože jsou neplavci. Vyhledávali místa, kde je možné po písčinych plážích – ve vodě hluboké půl metru až metr – chodit na delší procházky, které by napodobovaly plavání. Totéž jsme zažili na plážích u Raveny, když byla teplá voda a nebyly vlny, pak minimum italských hostů – a nebylo jich tam mnoho – se procházeli, ba brouzdali se. Senioři a seniorky v plavkách neplavali, ale brouzdali se. Šli jedním směrem. Ne snad po pláži, ale v mořské vodě. Patrně obava z vodního živlu, z moře, obava rodičů, že by jejich děti mohl proud stáhnout do vody. To vedlo k tomu, že pak děti byly zásadovými neplavci. V naší středoevropské kultuře – a to díky sokolskému odkazu – a také tomu, že plavání bylo součástí povinného tělocviku, neplavců nepřibýlo jako v jiných civilizovaných zemích. Je překvapující, co lidé se celkem právem bojí, poněvadž neumí udělat 10 – 15 temp, a přírodní národy – což je velmi zajímavé a vidíme to v katastrofách v Evropě, se vyznačují tím, že velká většina domorodců se nikdy nenaučí plavat – a to z epidemiologických důvodů, případně se obávají vodních zvířat či nějakých parazitů. Když jsou vystaveni náhlé katastrofě, měli by se udržet na jezerní hladině, ale padají ke dnu jako sekery, neboť je jim dán dar chůze, případně běhu, ovšem znalost plavání a toho, jak se udržet nad vodní hladinou, milionům našim spoluobčanů dána není, což je velmi zajímavé. Můžeme říci: voda je dobrý přítel, ale také může být velmi špatný nepřítel, pokud se s ním nedokážeme sžít a nalézt kompromis.

MS: *K tomu, abychom se udrželi nad hladinou, potřebujeme větší kompetence.*

MB: Ne, nepotřebujeme. Záleží na tom, co nám předají naši předkové – buď prarodiče, rodiče, případně ti, kteří je zastoupí ve výchovné a komunikační roli. Řada dětí – i v těch neplaveckých rodinách se naučila plavat díky plavčíkům a učitelům – učitelkám tělocviku, případně na všech táborech. Udělám malou odbočku – během hovorů s plavčíky, případně s učitelkami tělesné výchovy, případně s těmi, kdo jsou ochotni jezdit s dětmi na tábory jako vedoucí, před nimi smekám a říkám: v mých očích jsou neobyčejně odvážní, jsou dobrodruhy, protože představa, že se skupinou 20 – 30 dětí jdou na koupaliště, které je i hlídáno plavčíkem, vždy zavání naprosto neočekávanou katastrofou, poněvadž dítě, které deklaruje, že je plavec, plavcem nemusí být, jelikož lidé si pod spojením „umím plavat“ představují odlišné činnosti. Polsko je zajímavé z hlediska vodních sportů. V polském tisku jsem se dočetl, že při vodních radovánkách utonou stovky lidí. Je vhodné se dotknout socializační roli vody. Někteří z nás si před plaváním dají alkohol a pak jdou plavat a utopí se i v nízké vodě.

... Ekosystém a voda ...

MS: *Jak vnímáte význam vody v ekosystému – nejste přírodovědec, byť lékař se zabývá specifickou částí přírody?*

MB: Jako naprosto zásadní. To, co mě mrzí je, že po desetiletí se mluví o tom, co se musí udělat na „střeše Evropy“. Nejsem si jist, zdali je Česká republika střechou Evropy, poněvadž střech Evropy znám víc. Jen si vezměte, jak se k vodě chovají ti, kteří obývají Alpy, Dolomity, kde dělají vše pro to, aby vodu, která tam spadne – ať ve formě dešťů, nárazových průtrží mračen, případně sněhu, zachytili. Dělají vše pro to, aby ji v malých retenčních nádržích jímali a pak pomalu pouštěli do údolí a zadrželi v období, kdy jsou menší srážky a drželi přijatelnou hladinu toku řek. Viděl jsem velký počet drobných přehradních nádrží, které nejsou stavěny kvůli výrobě elektřiny, ale které mají vysloveně hydrologickou a rezervní retenční funkci. Též je zajímavé, že jsem všude viděl, že bytí mohou takové nádrže sloužit jako zdroje vody, že jsou zároveň chovnými místy pro pstruhy, případně jiné ostruhovité ryby. Tento přístup uplatňují Italové, Bavoři, dělají to Rakušané a Švýcaři. Zdá se, že voda v těchto krajinách nebyla a není znečišťována tak, jako u nás. Jsem přesvědčen, že otázka, kterou jste položil, je z mého pohledu velmi důležitá. Mě jako lékaře se to týká. Vidíme, že kvalita vody – a to jakou vodu lidé pijí, musíme považovat za jeden z výrazných faktorů podmiňujících kardiovaskulární choroby – nemoci srdce a oběhového systému, choroby mozku. Jsou studie, které

dokazují, že neurodegenerativní choroby mohou být podmíněny buď vodou, která má nadbytek minerálních látek. Nebo co je tragičtější – příměsemi, které se do vody dostanou – buď kvůli průmyslové výrobě či extenzivní zemědělské výrobě, nerozváznému užívání hnojiv, herbicidů, případně pesticidů, ...

MS: ... také tím, jak se nakládá s krajinou. Měli bychom usilovat o to, aby krajina dokázala vodu udržet.

MB: Když jsem byl malý, se u nás na Jindřichohradecku a Žirovnicku meliorovalo. Byla velká meliorační družstva. Každý rok se považovalo za velký úspěch socialistického zemědělství, že přibýlo dalších odvodněných mokřadů a pastvin. Nyní se nám tento danajský dar vrací. To, co mě upoutalo je skutečnost – a to člověka napadne – že není vhodné ničit všechny meliorační systémy, ale přerušovat je. V místech, kde je to vhodné, využít vody pro to, aby se vytvořily malé rybníčky, nové mokřady, retenční nádrže – zkrátka místa, kde se voda bude vsakovat. To, co mě upoutalo – a ptal jsem se na to hydrologů, případně lidí, kteří odpovídají za životní prostředí, jež mám mezi svými pacienty – proč se v Čechách nevyužívá systém poldrů, když dvakrát do roka máme problémy s „velkou vodou“, která zaplaví krajinu, avšak velmi rychle ji necháme odtéct, proč neděláme, co se dělá v Káraném, kde se voda filtruje přes písky? Jsou však oblasti, kde řeky meandrovaly. Musí tam být písky a písčiny. To máte v celé třeboňské pánvi. Trochu odbočím. Nemuseli bychom mít zdroj pitné vody u Nových Hradů, ale umím si představit, že by tam mohl být zdroj vody pro celé Jižní Čechy. Ostatně Ivan Dejmal měl úžasný nápad, který nebyl realizován. Propagoval, aby se do dvou velkých přehrad položilo potrubí a čerpala se voda, o níž hydrologové tvrdí, že má úžasnou kvalitu, protože je stará 5 – 7 let, a proto není kontaminovaná, poněvadž je z velkých hloubek. Tato voda může být zdrojem pitné vody na místo kontaminované a stále více ohrožené vody ze Želivky z nádrže Švihov. To je z řady pohledů zajímavé. Zemědělci při své exploataci krajiny, která není bohabojná, užívají různé chemikálie, které do dvoumilionové populace nepatří. Nevím, proč nebyla realizována myšlenka, kterou neměl ministr životního prostředí Ivan Dejmal pouze ze své hlavy, aby se část vody, která je darem, nehnala přes turbíny, ale vedla se do podolské vodárny, případně někam jinam – a využívala se. Je tam také jedna skutečnost. Je neštěstí, že se u nás v malé míře využívá dvojí systém zásobování vodou. Zanikly rozvody vody pro hospodářské účely a v současné době se to pokouší dohnat program „Dešťovka“, kdy se ukazuje, že by nebylo od věci pokoušet se zachytit, co spadne z nebeských výšin jako dar od Pánaboha, případně od bohyně Gaii. Lidé by neměli nechat vodu odtéct do kanálů, ale někde ji jímat. Když se nad tím člověk zamyslí, ona se neztrácí. I když se odpaří, kdybychom se chovali rozumně, poměrně záhy by se měla ve formě deště vrátit.

MS: To je optimální stav, který jsme vychýlili. Přírodě bychom měli lépe naslouchat. Je to systém mezi nebem a zemí. Je vidět, že člověk tento vzácný, křehký systém narušil. Touhu po pojmenování stavu můžete vidět u těch, kdo a kde podepsali Římské dohody. Varování zde bylo a je otázka, jak ti, kteří jsou odpovědní za stav věcí, budou konat a motivovat ostatní.

MB: Mluvil jsem o italské Raveně – kdysi hlavním městě západní Byzance, mluvil jsem o mozaikách. Tam se ukázalo, že velké mozaiky byly zásadním způsobem zničeny tím, že tamní lidé plně neuměli pracovat se splašky. Již Římané věděli, že existuje živá voda – ta, která nám dovolí, abychom ji pili, dělali pro ni akvadukty, přiváželi čistou vodu z nejbližších hor. Akvadukty byly objekty velmi významné, které musely být hlídány legionáři. Na druhé straně Římané věděli, že splašky a znečištěnou vodu je vhodné odvádět někam mimo místa, kde žili. Když se jim kanalizační systémy z keramiky a dřeva rozpadly, docházelo k nejrůznějším katastrofám. Věděli, že nesmí používat pro pití a hygienu vodu, která může být kontaminovaná hospodářskou vodou. Co mě vždy fascinovalo – ať jsme byli v Normandii, v Bretani, na Mosele, případně na britských ostrovech, kam dorazili římské legie – vždy budovali lázně. Měli kult vody – věřili v jejich léčivou sílu, udržovali hygienu, věděli, že před hostinou musí jít do lázní. Tím se neobyčejně lišili od barbarů.

... Voda a socializace ...

MS: *Pane profesore, podívejme se na vodu jako na socializační prostředek. Jde o to, že když člověk navštíví nějaký prostor, je mu nabídnuta voda – čaj, káva, případně víno, jste-li na nějaké slavnosti. Je to něco, co je pro nás čímsi běžným, a proto si to dostatečně neuvědomujeme. Máte-li skleničku vody, můžete svlažovat vaše ústa, lépe se vám artikuluji myšlenky.*

MB: Jsou kultury, které nabídnou pramenitou vodu ze studánky, případně z pramene, který mají na svém pozemku. Jsou kultury, které nabízejí vodu z PET lahve, jsou lidé, kteří vědí, že vodu z PET lahve nesmí nabídnout, a nabízí vodu, která je odstálá tři dny ve skleněné nádobě. Také jsou národy, které vás neuctí vodou, ale dají vám čaj s máslem z jaka, případně čaj, který se pije s cukrem, případně lžičkou džemu jako výraz největší úcty. Poté jsou země, které vás neuctí vodou, ale dají vám napít kumisu, kyselého mléka, protože mléko, které jim dá jejich koza, kráva, bude biologicky méně závadné než voda, která u přírodních národů může být leccíms kontaminována. Máte pravdu – ať je voda v jakékoliv podobě – pitná voda, čistá voda, ta, která projde fermentací, voda, kterou získáme z rostlin, plodů, případně od hospodářských zvířat, vždy znamená gesto dobré vůle, tím dáváme příchozímu najevo, že jej máme zájem osvěžit, občerstvit. Tím, v jakém skupenství podáváme vodu, neverbálně sdělujeme příchozímu – hostu, jak si jej vážíme. Jsme v čase, kdy je v Mnichově pivní festival, který vypovídá něco o naturelu Bavorů.

Je třeba říci, že Bavorové jsou kmenem Bavuárů, což je keltský kmen. Jejich řeč má mnohé společné s jihočeským nářečím, člověk je až překvapen, kolik slov je společných. Zajímavé je, že jak Bavoři, tak my před tím, než jsme začali vařit pivo, jsme byli proslulí tím, že jsme milovali medovinu. Jak Slované, Prusové, tak Bavoři si libovali v době, kdy ještě nebyl jiný zdroj cukru, připravovat nebohé včely o med, který byl zdrojem velmi pozoruhodného alkoholického nápoje, jež neznají jiné národy. Mluvíme-li o socializační roli vody a nápojů, je vhodné zmínit medovinu, která by neměla vypadnout z našeho uvažování.

MS: *Dáte-li ale dnes někomu obyčejnou vodu, může to považovat za výraz neúcty, podřadnosti.*

MB: Ne, pokud je člověk unaven po delší pouti, sklenka čisté vychlazené vody nikdy nikoho neurazí. Pouze bych rád zdůraznil, že při hovoru o víně bychom neměli zapomenout na jeden z primitivních alkoholických nápojů, kterým medovina byla, než se než se začalo fermentovat a kvasit odlišně přírodními šťávami. Ostatně, když jsem pracoval jako vězeňský psychiatr, poznal jsem, jak si nejjednodušším způsobem připravit vodu v podobě obsahující alkohol: tj. kupovat cukr a droždí. Užívat to, co dělali naši prapředci v šestnáctém, sedmnáctém století. To znamená – museli kvasit cukr nebo kvasit mléko a dělat kvas, v němž může být nízké procento alkoholu. Toto dělali jak vězňové, tak vojáci. Droždí a cukr byly velmi vítaným zdrojem malého množství etylalkoholu.

MS: *Děkuji vám a příště, pane profesore, o vodě ve městě a nemocnicích.*